

ENSEMBLE SEQUENTIA KEULEN

Traditie en avant-garde in de 13e eeuw

Muiderslot, 20.15 uur, Ridderzaal: 6,7,10,11,12,13 juni
Slaapkamer: 14 juni

Sequentia, een internationaal kwartet dat in Keulen is gevestigd, geldt zowel in Engeland als op het continent als een van de belangrijkste en het meest op vernieuwing gerichte ensembles, die zich met de studie en de uitvoeringspraktijk van de muziek uit de 12de, 13de en 14de eeuw bezighouden. Sedert de oprichting in 1974, tijdens een driejarige studie van theorie en praktijk van de middeleeuwse muziek aan de Schola Cantorum Basiliensis, heeft Sequentia zich toegelegd op het weer tot leven brengen van lang vergeten repertoire: liederen van Franse troubadours en trouvères, Duitse Minnesänger, de Parijse clerici en de Engelse geestelijkheid, maar ook op alle soorten instrumentale muziek en de vroegste polyfonie uit de kloosters en kathedralen in Aquitanië.

De beide vokalisten, Barbara Thornton en Benjamin Bagby, komen uit Amerika en beheersen vijf oude talen. Zij hebben voor het uit te voeren bijzondere repertoire speciale voordrachtsstijlen en vokale technieken ontwikkeld. De begeleiding is in handen van de Nederlandse Margriet Tindemans en de Amerikaan Crawford Young, die een veelheid van instrumenten bespelen: vedel, rebec, cither, luit, harp en draailier. Tijdens hun studie in Basel hebben de leden van Sequentia ook samen met de Studio der frühen Musik in München gewerkt; bovendien hebben ze met het Ensemble Médiéval de Bâle toernees naar Turkije, Iran en Griekenland gemaakt.

De programma's zijn altijd thematisch samengesteld. Met het geven van een beeld van een bepaald land of een bepaald tijdperk samen met de muzikale en literaire uitdrukkingsvormen en de politieke en religieuze aspecten ervan, presenteert Sequentia de luisteraars van nu een indruk van de ongelooflijk rijke middeleeuwse muziek in Europa. Deze muziek, waarvan wij omdat ze mondeling werd overgeleverd, afgezien van een paar handschriften en afbeeldingen, geen materiaal meer bezitten, is met uitzondering van enkele buiteneuropese muziekculturen 700 jaar volledig vergeten en in onbruik geraakt. Bij het streven haar thans opnieuw leven in te blazen tracht Sequentia een verbinding tot stand te brengen tussen de met muziekwetenschappelijk onderzoek verworven kennis en de regels van de historische uitvoeringspraktijk, gevoel voor stijl en virtuositeit.

Programma I

Traditie in het begin van de 13e eeuw: De trouvères in Arras

anon. - Balam inquit vaticinans / Balaam

- Ad veniam / Tanquam

Driestemmige motetten: twee vocale partijen boven een eenvoudige tenor-melodie. Er wordt gebruik gemaakt van de snelle stemwisselingstechniek die ook wel de hoketus(hik)-techniek wordt genoemd. De teksten zijn kommentaar op de bijbel, in het Latijn.

Conon de Béthune   Tant ai amé c'or me convient haïr
(ca. 1150 - ca. 1220)

Traditioneel chanson met strofen en geïmproviseerd voorspel en naspel. De tekst is ongeveer als volgt: 'Ik heb zo liefgehad dat ik je nu begin te haten. Alleen hij, die nooit iets over de liefde gevraagd heeft, weet niet hoe je verraad moet plegen, mensen moet teleurstellen en onwaarachtig moet zijn.'

anon. Estampie Royale

Instrumentale dans: de sologedeelten, de z.g. puncta, zijn telkens anders, het refrein is steeds hetzelfde.

anon. Bele Yolanz en ses chambres seoit

Een lied over vrouwen (een chanson de toile) met vele coupletten en een refrein. Het gaat over een kleine liefdesgeschiedenis. De tekst: 'Mooie Yolanz zit in haar kamer en naait een jurk van de meest kostbare zijde. Ze wil deze naar haar minnaar zenden. Zuchtend zingt ze een lied (het refrein): O Heer, hoe zoet is het woord liefde, maar ik kan er nooit aan denken zonder ook de pijn te voelen!

anon. S'on me regarde / Prennès i garde / He! mi enfant

Driestemmig motet: twee verschillende teksten op twee verschillende melodieën die boven een populaire tenor-melodie zijn gekomponeed. De tekst: 'Zeg me of hij me aankijkt, ik hoop dat hij jaloers is!

Jehan Erart   Puisque d'amors m'estuet chanter
(ca. 1205-1258)

- - - Onderbreking - - -

Programma IIa

De laatste bloeitijd van Arras: Adam de la Halle (ca. 1235-1288)

Bonne amourette

Dame or sui trahis (instrumentale versie)

Je muir, je muir

Driestemmige rondeaux met teksten over de liefde

Se li maus c'amours envoie

Couplet-lied met een lange, erg afwisselende melodie. De tekst: 'Als de smarten van de liefde niet zo mooi zouden zijn, zou je al gauw uit pure vertwijfeling sterven.'

Li dous regars (instrumentale versie)

Or est baiars en la pasture, hure

populaire liederen in rondeau-vorm.

Programma IIb

'A Paris soir et matin .....': de avant-garde in Parijs

anon. Entre Copin et Bourgois / je me cuidoie / Bele Isabelos

Driestemmig motet: twee verschillende teksten op twee verschillende melodieën die boven een populaire melodie zijn gekomponeed, met gebruikmaking van de hoketus-techniek.

De tekst: 'In Parijs vindt men dag en nacht brood, vlees, vriendschap en al het andere dat fijn is voor een verliefd hart.'

Jehan Lescurel   Amours, trop vous doi cherir (instrumentale versie)
(† 1304)

Een melodie die radicaal afwijkt van hetgeen in de trouvère-traditie gebruikelijk was.

Jehan Lescurel   Dame vo regars m'ont mis en la voie

Een virelai op een melodie die volgens de nieuwe stijl versierd is. De refreinregel komt steeds terug. De tekst: 'Vrouwe, Uw blikken nodigen mij uit u te dienen en te prijzen.'

Petrus de Cruce   S'amours eust point de poer / au renouveler / Ecce
(eind 13e eeuw)

Een voorbeeld van de hoogontwikkelde kunst van de motet-compositie aan het eind van de 13e eeuw. De tenor en de middenstem vormen een vrij abstracte harmonische ondergrond voor de vertellende bewegelijke bovenstem. De tekst gaat over de valstrikken die de liefde spant.

Jehan Lescurel   Amours voulez vous acorder

De essentie van de nieuwe melodie-compositie-techniek van Jehan Lescurel is in deze ballade te vinden. De tekst: 'Zou het wel goed zijn, Amor, voor de liefde te sterven? Zo ja, dan is het de zoetste dood.'

Petrus de Cruce   Je cuidoie / Se j'ai folement amé / Solem

Een motet met een zeer geraffineerd ritme. Lange tonen in de tenor-partij ondersteunen de ingewikkelde bovenstem. In de tekst wordt de geliefde als het meest volmaakte levende wezen beschreven.

Jehan Lescurel   Gracieusette, la tres douce Gillete

Eenvoudige pastourelle. Als alternatief voor de gecompliceerde hofdames werden bij voorkeur boerenmeisjes gebruikt. De tekst: 'Dag mijn zoete, kleine, bekoorlijke Gillete.'

Traditie en avant-garde in de 13e eeuw

Nadat de lyrische traditie van de troubadours aan het eind van de 12e eeuw door enkele noord-franse aristocratische dichters was overgenomen (b.v. Blondel de Nesle, Thibaut de Champagne), brak voor de trouvère-kunst in de 13e eeuw een nieuwe fase aan in de stad Arras (Atrecht). Zowel edelen als burgers schiepen een enorme hoeveelheid te zingen poëzie en ze legden daarmee getuigenis af van de grote rijkdom, zelfstandigheid, onbezorgdheid en weelde van deze in literair opzicht belangrijkste stad van zijn tijd. We hebben bewijzen van de kolossale rijkdom van de Atrechtenaren, verworven door hun grote bedrevenheid in het weven van fijne stoffen en wandkleden, en van de grote trots van de burgers vanwege hun onafhankelijke sociale positie en hun burgerregering. Arras was het strijdtoneel van de befaamdste van alle literaire toernooien, Le Puy d'Amour, waaraan alle belangrijke trouvères deelnamen en waarin zij met elkaar redetwisten over de finesses van de hoofse liefde in hun jeu-partis.

We kunnen deze trouvères rangschikken in twee generaties. De eerste bestrijkt de periode van + 1220-1250 en omvat dichters als Gautier d'Argies, Conon de Béthune, Audefroï le Bastard, Gilles Vinier en Jehan Erart. Hun werken wortelen in de traditie: de aristocratische, filosofisch getinte werken van de troubadours en het gebruik van 'oude vormen' als de lai de romance en het chanson de toile. In het eerste deel van het programma is muziek te horen van deze generatie, afgewisseld met andere hoofse muziek uit die tijd: drie vroege motetten (met in het laatste het simultaan klinken van twee verschillende teksten boven een tekstloze, eenvoudige tenor-melodie), en de estampie, een éénstemmige dansmelodie met refrein.

De tweede generatie is het duidelijkst aanwezig in de figuur van Adam de la Halle (Arras ± 1237-1288 of later). Zijn talent kreeg op verschillende manieren gestalte en weerspiegelt de tijd waarin hij leefde en die zo verschilde van de voorgaande generatie. In tegenstelling tot veel andere trouvères was Adam niet alleen schrijver van gedichten, maar hield hij zich ook bezig met de grotere vormen van het theater en de epiek en met de polyfone muziek. Hij was, zoals veel van zijn tijdgenoten, zeer bereisd en zijn wereldwijsheid spreekt duidelijk uit zijn motetten en uit de beheerste, vindingrijke harmonieën van zijn driestemmige miniatur-rondeaux. Tot slot zijn Adam's gedichten die de problemen van de liefde behandelen, gezet op zeer expressieve melodieën. Het intensieve muzikale en literaire leven van Arras werd afgebroken toen Adam, samen met andere dichters en jongleurs om politieke redenen in 1269 uit de stad verbannen werd. Hierna herkreëg Arras nooit meer zijn prestige op het gebied van de poëzie en kwam Parijs op als het onbetwiste middelpunt van het franse culturele leven.

In de laatste jaren van de Ars Antiqua was Parijs het toneel van een ongelofelijke muzikale bedrijvigheid. Musici waren tegen betaling te huur, men hoefde maar naar de Rue des Jongleurs, waar honderden officieel geregistreerde 'trompeurs, vielleurs, organeurs, et autre jongleurs' hun onderkomen hadden en zaken deden. In en om de Notre-Dame experimenteerden geestelijken en theoretici met de nieuwste ideeën op het gebied van melodieën en de notatie ervan. Een jonge geestelijke aan de Notre-Dame, Jehan Lescurel, schiep melodieën die volledig nieuw waren, afwijkend van de melodische tradities van de trouvères, bijna vooruitlopend op de stijl van Guillaume de Machaut, een generatie later. We zien bij Lescurel de formes fixes (vaste vormen als b.v. de ballade en de virelai) verschijnen, vormen die in de 14e en de eerste helft van de 15e eeuw gaan overheersen. Helaas, de jonge geestelijke werd in 1304 gehangen, omdat hij nonnen had verleid!

Petrus de Cruce maakte zodanige vorderingen in de notatietechniek dat hij in staat was om een nieuwe motetstijl te creëren, waarin de bovenstem vrij is om tot zeven noten toe te zingen binnen de tijdsduur van een brevis, iets wat ingrijpende nieuwe mogelijkheden bood voor tekst-declamatie en verfijning. Dit briljante idee werd door de musici uit zijn tijd zeer bewonderd en bleef onovertroffen in vernuftigheid tot de Ars Nova (+ 1316). Het is mogelijk dat Lescurel en De Cruce elkaar kenden in Parijs en dat enkele anonieme motetten in de stijl van Petrus in werkelijkheid zijn geschreven door Lescurel.

Benjamin Bagby
(vertaling: Jan Nuchelmans)